

Департамент культури, національностей, релігій та
охорони об'єктів культурної спадщини
Одеської обласної державної адміністрації

Одеська обласна універсальна наукова бібліотека
ім. М. Грушевського

Науково-методичний відділ

ІНВАЛІДНІСТЬ ТА СТАРШИЙ ВІК: ОСНОВИ НОВОГО СТАРТУ ЛЮДИНИ

Методичні пропозиції
щодо діяльності бібліотек територіальних громад

1. Нормативна основа та стратегічні орієнтири

Кабінет Міністрів України схвалив **Стратегію реформування психоневрологічних та інших інтернатних закладів і деінституціоналізації догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами старшого віку до 2034 року¹**, а також затвердив операційний план її реалізації на 2025–2027 роки.

Стратегія визначає напрям модернізації системи догляду, підтримки та соціального захисту. Її мета – формування сучасної, людиноцентричної, інклюзивної й ефективної системи підтримки, що:

- забезпечує право на незалежне життя;

¹ Про схвалення Стратегії реформування психоневрологічних, інших інтернатних закладів та деінституціоналізації догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами старшого віку до 2034 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : [Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1315-р від 24.12.2024 р.; **Стратегія та операційний план**] // Урядовий портал : сайт. Дата оприлюднення: 24.12.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-strategii-reformuvannia-psykhonevrolohichnykh-inshykh-internatnykh-zakladiv-1315r-241224>. (дата звернення: 10.01.2026).

- сприяє інтеграції людей з інвалідністю та людей старшого віку в громади;
- орієнтована на повагу до прав людини;
- охоплює розвиток послуг у територіальних громадах.

Цільові групи Стратегії

До груп, на які спрямовано реформу, належать:

- повнолітні особи з інвалідністю та особи старшого віку, у т.ч. з психічними та інтелектуальними порушеннями, що проживають у закладах інституційного догляду;
- особи з інвалідністю та старшого віку зі значними функціональними обмеженнями;
- ветерани з інвалідністю або набутими обмеженнями внаслідок збройної агресії російської федерації;
- особи, яким загрожує інституціоналізація через переміщення й соціальну вразливість;
- члени сімей осіб з інвалідністю та осіб старшого віку.

Розроблення Стратегії відповідає зобов'язанням України за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом².

2. Роль бібліотек територіальних громад

Бібліотеки територіальних громад мають виконувати важливу соціальну місію – сприяти створенню суспільства рівних прав і можливостей та забезпечувати гідне життя повнолітніх осіб з інвалідністю й осіб старшого віку відповідно до міжнародних стандартів.

Особливої уваги потребують:

- люди з порушеннями зору;
- особи з ураженням опорно-рухового апарату;

² Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Урядовий портал : сайт. Дата оприлюднення: 14.10.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. (дата звернення: 13.02.2026).

- паралізовані та лежачі хворі;
- садинокі люди старшого віку, що не мають підтримки.

Головне завдання бібліотеки – **забезпечити повноцінний доступ до інформації та читання** для всіх мешканців громади.

3. Виявлення та облік цільових груп

Першим етапом є створення **картотеки потенційних користувачів**, що міститиме:

1. Дані про особу:

- прізвище, ім'я, по батькові;
- опікуни (за наявності);
- адреса, телефон;
- вік;
- вид захворювання;
- зацікавлення та здібності;
- інформаційні потреби.

2. Вид бібліотечного обслуговування:

- удома;
- у спеціалізованому будинку;
- із залученням волонтерів, бажано з числа бібліотечних працівників.

3. Характеристика обслуговування:

- види і тематичні напрями літератури, які читає людина;
- можливість читання шрифтом Брайля;
- наявність тифломагнітофона;
- місце проживання.

4. Заходи зі залучення нових користувачів:

- оголошення у медіа, соціальних мережах;

- телефонні запрошення;
- індивідуальні та групові інформаційні зустрічі.

5. Взаємодія з іншими інститутами громади:

- соціальні служби, громадські організації, медичні заклади, групи само- та взаємодопомоги.

4. Бібліотечна програма «Милосердя»

Для системної роботи рекомендується створити спеціальну бібліотечну програму **«Милосердя»**, яка передбачає:

- розвиток інформаційних і бібліотечних послуг для осіб, визначених Стратегією;
- формування рівноправних умов обслуговування;
- забезпечення безбар'єрного доступу до бібліотеки: фізичного, цифрового та інформаційного.

Фонд для спеціалізованого обслуговування

Бібліотека має забезпечити доступ до різних форматів:

- книги звичайного шрифту, у т.ч. великими літерами;
- «книги, що говорять» (аудіо);
- записи на магнітних носіях, CD, MP3, flash-картах;
- видання шрифтом Брайля;
- електронні документи;
- тактильні та дидактичні книги;
- література з медицини, психології, дефектології, логопедії, права, соціального захисту, ментального здоров'я;
- інформація про громадські організації, фонди, служби підтримки.

5. Підготовка бібліотечного персоналу

Бібліотекар повинен:

- знати основи соціальної психології та психології міжособистісних взаємин;
- орієнтуватися в джерелах надходження спеціалізованої літератури;
- уміти працювати з тифлотехнікою;
- володіти методами соціокультурної роботи;
- знати специфіку обслуговування людей з інвалідністю та старшого віку;
- уміти вивчати інформаційні потреби користувачів;
- допомагати знаходити інформацію у зручному форматі.

Етичні рекомендації при спілкуванні

- звертатися до кожної людини особисто;
- називати себе при знайомстві, особливо з людьми з порушенням зору;
- пропонувати допомогу коректно й чекати на згоду;
- проявляти терпіння під час спілкування з людьми з порушенням мовлення, яким важко говорити;
- виявляти повагу й тактичність.

6. Тематика інформаційної підтримки

Бібліотека має поширювати інформацію щодо:

- нових законодавчих актів;
- соціальних, психологічних, педагогічних послуг;
- можливостей здобуття освіти людьми з інвалідністю;
- реабілітаційних центрів, медичних і соціальних установ (адреси, графіки роботи, пільги);
- служб побуту та соціальних послуг для людей із вадами здоров'я.

Рекомендується створити та вести:

- бібліографічні картотеки («Корисна соціальна інформація»);

- інформ-досьє («Особам старшого віку, ветеранам, людям з інвалідністю», «Пенсійний фонд інформує»);
- експрес-інформації («Реабілітація молодих інвалідів, зокрема ветеранів»).

7. Соціокультурна діяльність

У бібліотеках та спеціалізованих закладах слід організовувати:

- виставки нових надходжень;
- тематичні книжково-ілюстративні виставки («Здоров'я людей старшого віку», «Від серця до серця»);
- персональні виставки («Життя триває», «Це зміг би і ти»);
- бесіди та години спілкування («Світ належить доброті», «На перехресті долі»);
- бесіди-діалоги («Жити спочатку»);
- бібліотечні посиденьки («Мої роки – моє багатство»);
- презентації книг і творчих проєктів («Розкриваю свій секрет»);
- дискусії та психологічні зустрічі («Повір у себе»);
- клуби за інтересами («У колі друзів», «Жити надією», «Ми разом»).

Також можливі:

- виставки декоративно-прикладної творчості;
- презентації інформаційних бюлетенів («Invanet»).

8. Індивідуальна робота

Бібліотекар повинен застосовувати:

- складання тематичних добірок;
- індивідуальне інформування;
- бесіди;
- книгоношення;
- персональний супровід користувача.

9. Міжвідомча співпраця

Ефективність роботи підвищує взаємодія бібліотеки з:

- органами місцевої влади;
- соціальними, медичними та реабілітаційними службами;
- громадськими організаціями;
- юридичними службами;
- освітніми закладами;
- молодіжними структурами та волонтерськими об'єднаннями.

10. Планування та професійний розвиток

Усі заходи, спрямовані на залучення людей з інвалідністю та старшого віку, визначених Стратегією, необхідно включати до:

- річних та квартальних планів роботи бібліотеки;
- програм обслуговування населення територіальних громад;
- семінарів, тренінгів та навчальних занять для бібліотечних працівників.

ІНВАЛІДНІСТЬ ТА СТАРШИЙ ВІК: ОСНОВИ НОВОГО СТАРТУ ЛЮДИНИ [Текст] : метод. пропозиції щодо діяльності б-к територ. громад / Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одес. облдержадмін., Одес. обл. універс. наук. б-ка ім. М. Грушевського, Наук.-метод. від. ; [підгот. Ю. С. Амеляченко ; комп'ют. набір Ю. С. Амеляченко ; заг. редагування О. М. Ласкевич ; відп. за вип. О. А. Булгакова]. – Одеса, 2026. – 7 с. – 15х21,5. – 40 прим. : б. ц.

© ООУНБ ім. М. Грушевського, 2026

© Амеляченко Ю. С. підгот., 2026

Зам. № 10 від 13.02.2026 р.